

TÜRKİYE'DE BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİNDE VERGİSEL AVANTAJLAR VE UYGULAMALARI

TAXATIONAL ADVANTAGES AND APPLICATIONS IN THE INDIVIDUAL PENSION SYSTEM IN TURKEY

Doç.Dr.Abdulkadir IŞIK¹
Yrd.Doç.Dr.Hakan AY²
Yrd.Doç.Dr.Metin MERİÇ³
Tunç BARAN⁴

ÖZET

Bireysel emeklilik sistemi dünya ülkelerindeki uygulamaların çoğuna göz atıldığında sosyal güvenlik sistemini tamamlayan ve sisteme katılımın bireylerin özgür iradesine bırakıldığı bir yapılanmayı oluşturmaktadır. Bireylerin emeklilik dönemlerindeki gelirlerini arttırmayı amaçlayan sistem Türkiye'de bireysel emeklilik şirketlerine kuruluş ve yatırım fonlarının değerlendirilmesi aşamasında sağlanan vergi avantajı, katılımcıların ödedikleri katkı paylarının belirli kısımlarını vergi matrahlarından indirebilmeleri ile güçlü bir özendirme politikası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireysel emeklilik sistemi bu görünümüyle hem sistemin sağlıklı işlemesi için gereken ana unsur olan şirketleri desteklemekte aynı zamanda da katılımcı sayısının artması ile sistemden beklenen faydanın tabana yayılmasını amaçlamaktadır.

Çalışma Türkiye'de Bireysel Emeklilik Sisteminin vergilendirilmesi üzerine gerçekleştirilmiş olup; konu vergisel avantajlar ve uygulamaları olarak başta iki unsur üzerinden aktarılmıştır. Öncelikle bireysel emeklilik sisteminde uygulanan vergi avantajları, daha sonra katılımcıların sistemden ayrılmaları durumunda katkı paylarının toplamına uygulanacak vergi stopaj uygulamaları örneklendirmelerle ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

ABSTRACT

When it is glanced at most of the applications in the countries, it is seen that individual pension system is a structure which is supplementary to the social security system and is leaving participation in system to the individuals' free will. In Turkey, the system aiming at increasing income at the retirement period appears as a strong incentive policy by the tax

¹ PAÜ İİBF Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

² DEÜ İİBF Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

³ DEÜ İİBF Maliye Bölümü Öğretim Üyesi

⁴ DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi

advantage provided for individual pension companies at the foundation and appraisal of investment/mutual fund stage and ability to reduce some parts of contribution paid by participants from tax base. With its prospect, individual pension system both supports companies which are essential for the function of system healthily and aims at spreading benefits expected from the system to the base by an increase in the number of participants.

While this study is about the taxation of the individual pension system in Turkey, the subject is cited by two main components as taxational advantages and applications. At first, tax advantages applied in individual pension system, then tax collection at source/stoppage applications which will be implemented to the sum of contributions in the case of participants' leaving from the system are comprehensively considered with samples.

Bireysel emeklilik, vergi avantajları, vergisel teşvikler, yatırım fonlarının vergilendirilmesi, emeklilik şirketleri, sosyal güvenlik
Individual pension, tax advantages, taxational incentives, taxation of mutual funds, pension companies, social security

GİRİŞ

Bireysel emeklilik sistemi dünya ülkelerindeki uygulamaların çoğuna göz atıldığında sosyal güvenlik sistemini tamamlayan ve sisteme katılımın bireylerin özgür iradesine bırakıldığı bir yapılanmayı oluşturmaktadır. Bireysel emeklilik sisteminin asıl amacının bireylerin emeklilik dönemlerindeki gelirlerini dolayısıyla refah düzeylerini arttırmak olduğu düşünüldüğünde özgür katılımın desteklenmesi gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle kişilerin sisteme katılımını sağlamak amacıyla sistemin kurumsal ve yasal altyapısının sağlam oluşturulmasının yanı sıra bir takım özendirmelere yer verilmelidir. Vergisel avantajlar olarak adlandırabileceğimiz uygulamaların yanı sıra ülkelerin bireysel emeklilik sisteminde özellikle katkı paylarının katılımcılara geri ödenmesi sırasında vergi uygulamalarına gittikleri görülmektedir.

Türkiye’de bireysel emeklilik sistemi vergilendirme uygulamaları açısından yukarıda bahsedildiği gibi dünya uygulamalarına benzer özellikler taşımaktadır. Bu bağlamda uygulamaları vergisel avantajlar ve vergisel uygulamalar olarak ele almak yanlış olmayacaktır. Emeklilik şirketlerine kuruluş ve yatırım fonlarının değerlendirilmesi aşamasında sağlanan vergi avantajı, katılımcıların ödedikleri katkı paylarının belirli kısımlarını vergi matrahlarından indirebilmeleri ile güçlü bir özendirme politikası olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireysel emeklilik sistemi bu görünümüyle hem sistemin sağlıklı işlemesi için gereken ana unsur olan şirketleri desteklemekte aynı zamanda da katılımcı sayısının artması ile sistemden beklenen faydanın tabana yayılmasını amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın tamamı Türkiye’de Bireysel Emeklilik Sisteminin vergilendirilmesi üzerine gerçekleştirilmiş olup; konu vergisel avantajlar ve uygulamaları olarak başta iki unsur üzerinden aktarılmıştır. Konu özellikle vergisel açıdan değerlendirileceği için bireysel emekliliğin teorik kısmı ihmal

edilerek; öncelikle bireysel emeklilik sisteminde uygulanan vergi avantajları, daha sonra katılımcıların sistemden ayrılmaları durumunda katkı paylarının toplamına uygulanacak vergi stopaj uygulamaları örneklendirmelerle ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1. BİREYSEL EMEKLİLİK SİSTEMİ VE ÖZELLİKLERİ

Bireysel tasarruf esasına dayalı bireysel emeklilik sisteminin sosyal güvenlik sistemi içinde oldukça önemli bir yeri vardır. Temel sosyal sigorta kurumlarında, daha çok prim ödeyerek daha çok sosyal güvenlik garantisi sağlamak isteyenlere cevap verilmediğinden bireysel farklılıkları dikkate alarak ve tasarruf fonksiyonuna öncelik vererek, temel sosyal güvenlik kurumlarının sağladığı sosyal güvenlik garantisinin üzerine ek bir garanti sağlamayı amaç edinen bu sistemin günümüzde değeri daha da artmıştır (Ekin vd., 1999:137).

Bireysel emeklilik sistemi, mevcut kamu sosyal güvenlik sisteminin tamamlayıcısı olarak ve bireylerin gelir elde ettikleri dönemlerde düzenli tasarrufta bulunmalarını sağlayarak, sahip olunan refah seviyesinin emeklilik döneminde de devamının sağlanması, ekonomiye uzun vadeli kaynak yaratarak istihdamın artırılması temeli üzerine kurulmuş bir sistemdir (Emeklilik Gözetim Merkezi, 2010).

Bu sistemde katılımcılar, mevcut gelir düzeyleri ve emeklilik dönemine ait beklentilerini göz önüne alarak, katkı payı tutarını belirler ve emeklilik sözleşmesini imzalayarak tamamen gönüllü olarak sisteme katılırlar. Tasarruf edilen süre ve miktar, sahip olunan emeklilik fonlarının süreç içindeki performansları ve-doğru plan ve fon dağılımını seçmek emeklilik gelirini etkileyen faktörlerden sayılabilir.

Bireysel emeklilik sistemi katılımcılarının sistemde en az 10 yıl kalması ve en az 56 yaşını doldurmaları esastır. Bireyler emekliliğe hak kazandıklarında, birikimlerini toplu olarak alabilecekleri gibi emeklilik maaşı sağlayan yıllık gelir sigortası sözleşmesi yaptırarak istekleri doğrultusunda değişecek emeklilik maaşı da alabilirler. Katılımcı emekliliğe hak kazanmadan önce bireysel emeklilik sistemine katkıda bulunmaya ara verebilir. Emekliliğe hak kazanılması için gereken sürenin hesabında, katılımcının ara verilen döneme karşılık gelen, işlem tarihindeki asgari katkı payı toplam tutarlarının ödenmesi kaydıyla katkı payı ödemeye ara verilen dönem dikkate alınır.

Dünya ile paralel olarak ülkemizde de bireyler, emeklilik sonrasında meydana gelen hayat standartlarındaki düşüşü önlemek için ek gelir arayışlarına girmişler ve bunun sonucu olarak da özel sigortalara yönelmişlerdir. Bu yönelimler doğrultusunda bireysel emeklilik sistemindeki yapılanma çalışmaları hız kazanmıştır. Ülkemizde de yeni yüzyıla birlikte bireysel emeklilik sisteminin işlevliğini sağlamak için önemli adımlar atılmış ve bu konuda oldukça önemli mesafe kat edilmiştir.

Bireysel emeklilik, tasarruf ve yatırım sistemi ikinci emeklilik geliriyle;

- Bireylerin emeklilikte refah seviyelerinin artmasına,
- Uzun vadede emeklilerinin yaşam koşullarının iyileştirilmesine
- Gelecek nesil emeklilerinin yaşam koşullarının iyileştirilmesine
- Alt yapı yatırımları ve uzun vadeli yatırımlara kaynak yaratılarak sistemin yeni iş ve istihdam olanakları yaratmasına,
- Sosyal güvenliğin kapsamının artmasına,
- Mikro ve makro tabanda ekonomiye ciddi kaynak yaratılmasında
- Kamunun sosyal güvenlik kaynaklanan yükünün azaltılmasına,
- Mali sektörde uzun vadeli fonların artmasına böylece mali sektörün daha sağlıklı işlemesine,
- Enflasyonla mücadele ve istikrarlı büyümeye olumlu katkı sağlamasına,
- Kurumsal yatırım stratejileri ile piyasalardaki dalgalanmaları ve spekülasyonların azalmasına,
- Sermaye piyasasının derinleşmesine

olanak sağlayacak bir özel emeklilik sistemidir.

Vergisel açıdan bireysel emeklilik; önemli ölçüde ülkemizde, 28 Haziran 2001 tarihli ve 4697 sayılı resmi gazetede yayınlanan “Bazı Vergi Kanunlarında Değişiklik Yapılmasını Öngören Kanun” ile hüküm altına alınmıştır. Sistemin vergisel boyutu birçok unsuru bünyesinde barındıran önemli bir husustur. Sistemde vergilendirme denildiğinde öncelikle katılımcıların ödedikleri katkı paylarının ve yine katılımcıların emekliliklerindeki gelirlerinin veyahut sistemden ayrılma durumlarındaki vergilendirilme rejimleri akla gelen ilk durumlar olmaktadır. Daha geniş bir perspektifte ise akla gelen bu birkaç unsura bunlar kadar önemli olanlar eklenmekte, bu ise vergilendirmenin önemli ve ayrıntılı bir düzenleme olduğunu bizlere göstermektedir.

Vergiye doğuran olay ve vergisel teşvikler bakımından konu üç aşamada değerlendirilebilir (Demirci, 2003:10):

- Emeklilik şirketlerinin kuruluşu ve katkı paylarının değerlendirilmesi amacıyla kurulan yatırım fonlarının vergi karşısındaki durumu
- Katkı paylarının katılımcılar tarafından ödenmesi
- Katılımcılara ödeme yapılması

Bireysel emeklilik sistemindeki vergisel teşvikler katılımcıları ilgilendirdiği kadar bireysel emeklilik şirketlerini de yakından ilgilendirmektedir. Gerçekten gerek şirketlerin kuruluş aşamalarında, gerekse yatırım fonlarının oluşturmaları aşamalarında hüküm altına alınmış vergi teşvikleri ile karşılaşmaktayız. Yatırım aşamasındaki vergisel teşvikleri kısaca şu şekilde sıralayabiliriz (Çıtak, 2003:54).

2. EMEKLİLİK ŞİRKETLERİNİN KURULUŞU VE EMEKLİLİK ŞİRKETLERİNCE KURULAN YATIRIM FONLARININ KURULUŞ AŞAMASINDAKİ İŞLEMLERİNİN VERGİ KARŞISINDAKİ DURUMU

488 sayılı Damga Vergisi Kanunu'na göre bireysel emeklilik şirketleri ve onların bünyelerinde kurulan yatırım fonlarının kuruluşları dâhil her türlü işlemlerinde düzenlenen ve damga vergisi ve bunlar tarafından ödenmesi gereken kâğıtlar Damga Vergisinden istisnadır.

4697 sayılı kanun ile 13.07.1956 tarih ve 6802 sayılı Gider Vergileri Kanunu'nun 29.maddesi değiştirilmiştir. Buna göre; emeklilik sözleşmeleri, hayat sigortaları ve sağlık sigortaları ile ihracata ait nakliyat sigortalarında sözleşme ve poliçe üzerinden alınan paralar BSMV'den istisna edilmiştir. 29. maddeye eklenen (t) bendi ile emeklilik yatırım fonlarının sermaye piyasalarında yaptıkları işlemler nedeniyle elde ettikleri paraların BSMV'den istisna edildiği belirtilmiştir. Yine aynı maddeye eklenen (u) bendiyle de banka ve sigorta şirketleri ile bireysel emeklilik şirketlerin kuruluşlarında veya sermaye artırımlarında çıkardıkları hisse senetlerinin itibari değerleri üzerinden elden çıkarılması sonucu bu şirketler nezdinde kalan paraların da BSMV'den istisna edildiği görülmektedir. Bu düzenlemeden önce bireysel emeklilik şirketlerinin sigorta şirketleri kapsamında tutularak BSMV'den istisna edilmeleri hukuksal anlamda bir çelişki ve bir kavram kargaşası oluşturmaktaydı (Erol ve Yıldırım, 2004a:19). Bu karmaşa kanuna eklenen bentler ile aşılmış görünmektedir.

3. EMEKLİLİK YATIRIM FON KAZANÇLARININ VERGİ KARŞISINDAKİ DURUMU

5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu'nun istisnalar başlıklı 8.maddesinin 4. bendine 4697 sayılı kanun ile (e) alt bendi eklenmiştir. Buna göre yatırım fon kazançlarının (bu kazançlar GVK'nun 94. maddesine göre tevkifata tabi tutulmaz) kurumlar vergisinden istisna tutulduğu hüküm altına alınmıştır. Bu alt bentle bireysel emeklilik sisteminde biriken tutarları değerlendirecek olan emeklilik yatırım fonlarının faaliyetlerinden doğan kazançları kurumlar vergisinden istisna edilmiştir. Bu kazançların gelir vergisince de tevkifata tabi tutulmaması sağlanan vergi teşvikinin kapsamını genişletmiştir.

4. EMEKLİLİK SİSTEMİNE KATILAN GERÇEK KİŞİLERİN VERGİ AVANTAJLARI

Sisteme katılan gerçek kişiler düzenli katkı payı ödeyen kişileri betimlemekte bu kişilerin vergi karşısındaki durumları ise iki ayrı başlık oluşturmaktadır.

- Ücretli olarak çalışanların durumu
- Gelirlerini yıllık beyanname ile beyan edenlerin durumu

4.1. Ücretli Olarak Çalışanların Durumu

193 sayılı Gelir Vergisi Kanunu'nun 61.maddesinde ücretin tanımlaması yapılmış ve verginin safi ücret üzerinden hesaplanacağı belirtilmiştir. Kanunun izin verdiği indirimler arasında bireysel emeklilik katkı paylarının belirli bir oranı da sayılmıştır. Ücretli çalışan kişilerin bu durumu aşağıda belirtilmiştir.

4.1.1. Çalışanın Bireysel Emeklilik Katkı Payını Kendisi Ödemesi Durumunda Ödenen Katkı Payının İndirimi

Çalışanlar tarafından, elde edilen ücretten net ücrete ulaşabilmek için kanunun izin verdiği indirimlerin ücretten düşülmesi gerekmektedir. Kanunun 63.maddesinde izin verilen indirimler sıralanmış 4697 sayılı kanunla 07.10.2001 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere 63.maddesinin 3.bendi değiştirilmiştir. Buna göre sigortalının veya emeklilik sözleşmesinin Türkiye'de kurulu ve merkezi Türkiye'de bulunan bir sigorta veya emeklilik şirketi nezdinde akdedilmiş olmak şartıyla; ücretlinin şahsına, eşine ve küçük çocuklarına ait hayat, ölüm, kaza, hastalık, sakatlık, işsizlik, analık, doğum ve tahsil gibi şahıs sigorta poliçeleri için hizmet erbabı tarafından ödenen primler ile bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı paylarının ödendiği ayda kazanılan brüt ücret üzerinden indiriminde şu sınırlamalara yer verilmiştir (Türkey, 2005:39).

Bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları tutarı için %10, diğer şahıs sigortalarına ödenen primler için %5, hem bireysel emeklilik hem de diğer şahıs sigortalarına prim ödenmesinin yapılması halinde ise indirim %10'u aşamayacaktır. Öte yandan bir takvim yılında indirime konu katkı payı ve sigorta primleri asgari ücretin yıllık brüt tutarını aşamayacaktır. Bakanlar Kurulu bireysel emeklilik sistemi için geçerli bu oranı %20'ye, şahıs sigortaları için geçerli oranı %10'a ve asgari ücret haddini iki katına kadar arttırmaya yetkili kılınmıştır.

Asgari ücretle ilgili olan sınırlamada dikkat edilmesi gereken husus, sınırlamanın yıllık bazda uygulama alanı bulmuş olmasıdır. Diğer bir anlatımla, aylık bazda ödenen katkı payı tutarı ile asgari ücretin aylık tutarının karşılaştırılması söz konusu değildir. Dolayısıyla, oransal sınırlamanın izin verdiği ölçüde bir ayda dikkate alınan indirim, asgari ücretin aylık tutarını aşabilecektir (Ahkemoğlu, 2004:47).

Bu oranları aşağıdaki basit örnekte kolayca görebiliriz (Yaşar, 2003:67):

Örnek 1:

Aylık Brüt Ücret	: 1000 TL
Katkı Payı Ödemesi	: 50 TL
Asgari Ücretin Yıllık Tutarı	: 7.020 TL
Ücretin %10'u	: 100 TL
Önceki Dönem İndirim Tutarı	: 350 TL

Tabloda belirtilen 50 TL'lik bireysel emeklilik katkı payının tamamının brüt ücretten indirilmesi gerekmektedir. Çünkü katkı payı tutarı hem aylık brüt ücretin %10'unun altındadır, hem de toplam ödenmiş katkı payı tutarı (50 TL + 350 TL= 400 TL) yıllık asgari brüt ücretin altında bulunmaktadır. Bu indirimler sözleşme başına değil, ücretlinin kendisi, eşi ve küçük çocukları adına düzenlenmiş tüm ödemeler toplamı üzerinden yapılacaktır. Sahip olunan bireysel emeklilik sözleşmesi veya poliçenin bir önemi bulunmamaktadır. Bu anlatılanı aşağıdaki örnekle özetleyebiliriz:

Örnek 2:

Bireyin kendi İçin Ödediği Katkı Payı Tutarı	: 100 TL
Eşi İçin Ödediği Katkı Payı Tutarı	: 100 TL
Küçük Çocuğu İçin Ödediği Katkı Payı Tutarı	: 100 TL
Diğer Küçük Çocuğu İçin Ödediği Katkı Payı Tutarı	: 120 TL
Aylık Toplam Katkı Payı Tutarı	: 420 TL

Kişi bu dört bireysel emeklilik sözleşmesi için ödediği 420 TL'lik katkı payı tutarını brüt ücretinin %10'unun izin verdiği ölçüde ücretinden indirebilecektir. İndirim konusu yapılacak katkı paylarının ödenmesi ise şu yöntemlerle yapılabilmektedir (Piriştini, 2005:127).

- Doğrudan bireysel emeklilik şirketine şirketçe düzenlenen makbuz karşılığında
- Bankalar aracılığıyla (banka dekontu karşılığında),
- Posta çeki vasıtasıyla (posta alındısı karşılığında),
- İnternet ortamında interaktif hesap yoluyla (bilgisayar çıktısı karşılığında),
- Telefon bankacılığı yoluyla (kredi kartı ekstresi veya dekont karşılığında),
- Bankaların otomatik para çekme makineleri aracılığıyla (otomatik para çekme makbuzu karşılığında),
- Kredi kartı ile bankaya otomatik ödeme talimatı vermek suretiyle (kredi kartı ekstresi)

Önemli olan husus bu belgelerin bir takım bilgileri ihtiva etmesi zorunluluğudur. Bu bilgiler; prim ve katkı payı ödeme dönemi, prim ve katkı payı tutarı, prim ve katkı payını ödeyenin adı ve soyadı, ödeme yapılan sigorta şirketi veya bireysel emeklilik şirketinin adıdır (Türkay, 2004a:196).

Bu belgelerden biri aracılığıyla ödenen katkı payı ait olduğu ay işverene ibraz edilmelidir. Örneğin brüt ücreti 1500 TL olan devlet memuru 2005 yılı mart ayı içerisinde kendisine ait bireysel emeklilik hesabına 100 TL lik bireysel katkı payı ödemesi yapmıştır. Çalıştığı kuruma ise katkı payı ödediğini ispatlayan belgeyi 2005 yılı Temmuz ayı içerisinde ibraz etmiştir. Bu halde devlet memuru indirim hakkından yararlanamayacaktır. Çünkü ödemeyi gösteren belge ödemenin yapıldığı ay içerisinde ibraz edilmemiştir (Kolotoğlu, 2006:51).

Diğer yandan ücretlilerin ödediği katkı payının ilgili olduğu ayda indirilemeyen kısmı, izleyen aylara ait ücretin matrahından indirilemeyecektir. Örneğin; katkı payı tutarı brüt ücretin %10'unu aşan ücretlinin indirim konusu yapamadığı katkı payı tutarını, daha sonra ücret artışı yaşaması halinde brüt ücretin %10'luk kısmında yaşanacak artışa bağlı olarak indirmesi mümkün olmayacaktır (Durak, 2005a:25). Çalışan tarafından ödenen katkı paylarının belirli sınırlar dahilinde brüt ücretten indirilebileceğini inceledikten sonra, önemli olan bir diğer husus da indirilebilen bu tutardan çalışana ne kadarının döneceğidir. Bir başka anlatımla bireysel emeklilik sistemine katkı payı ödeyen ve bunu belirtilen sınırlar dahilinde brüt ücretinden indiren çalışan ne kadarlık bir vergi avantajı elde edecektir? Bu sorunun cevabı çalışanın ücretinin gelir vergisi kanununca hangi dilim içerisinde vergilendirildiğine göre değişebilmektedir. Bu anlatılanları şu basit örnekle açıklanabilir (Erol ve Yıldırım, 2004b:361).

Örnek 3:

Brüt Ücret	700 TL
Bireysel Emeklilik Katkı Payı	100 TL
Asgari Ücret	7.020 TL
Brüt Maaşın %10'u	70 TL
İndirilecek Tutar	70 TL
Aşan Kısım	30 TL
Gelir Vergisi Oranı	20%
Vergi Avantajı	14 TL
Bireysel Emeklilik Sisteminin Çalışana Gerçek Maliyeti	56 TL

Örnekteki çalışan 700 TL brüt ücret almakta, bireysel emeklilik sistemine ödediği 100 TL katkı payının ise 70 TL'lik kısmını brüt ücretinden indirebilmektedir. Gelir vergisi oranı %20 kabul edildiğinde katılımcının 14 TL'lik bir vergi avantajı sağladığı görülmektedir. Bunun sonucunda bireysel emeklilik sisteminin katılımcıya gerçek maliyeti 56 TL olmaktadır. Başka bir anlatımla devlet katılımcıyı bireysel emeklilik sistem için özendirilmekte bu örnekte katılımcı yerine her ay 14 TL'lik bir avantajı çalışana sunmaktadır.

Şirket ortakları, müdür ve yönetim kurulu üyeliği sıfatıyla şirkette görev alıyorlar ise, bu kişilere şirket tarafından ödenen tutarlar da ücret sayılmaktadır. Bu durumda bu kişiler şirketin bordrolu çalışanları ile aynı statüde olmamalarına rağmen, adlarına ödenecek prim ve katkı payı tutarları ücretlilerdeki gibi değerlendirilmektedir (Mandal, 2005:116).

4.1.2. İşveren Tarafından Çalışanı Adına Ödenen Katkı Paylarının İndirimi

Gelir vergisi kanununun 40.maddesinin 9 numaralı bendi gereğince işverenler tarafından ücretliler adına bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları, ücretlerle ilişkilendirilmeksizin ticari kazancın tespitinde gider olarak indirilebilmektedir. İndirim yapılabilecek tutar yine ücretlinin brüt

ücretinin %10'u ve brüt asgari ücretin yıllık tutarı ile sınırlandırılmıştır. Diğer taraftan hem işveren hem de çalışan tarafından ödenen katkı payı toplamı bu belirtilen sınırları aşarsa, indirim öncelikli olarak ücretten mi yoksa ticari kazançtan mı yapılacağı taraflarca serbestçe belirlenebilecektir. Bu konu aşağıdaki örnekle açıklanabilir (Uyanık, 2003:113).

Ücretlinin Aralık ayına ilişkin katkı payı ödemesi 600 TL'dir. Bu tutarın yarısı işveren yarısı çalışan tarafından ödenmektedir.

Örnek 4:

Aylık Brüt Ücret	5.000TL
Katkı Payı Ödemesi (ücretli)	300 TL
Katkı Payı Ödemesi (işveren)	300 TL
Önceki Dönemlerde (Ocak- Kasım) İndirilen Tutar	900 TL
Asgari Brüt Ücret	7.020TL
Brüt Ücretin %10'u	500 TL

Belirtilen sınırlamalar göz önüne alındığında, ödenen toplam katkı payı tutarının 600 TL olmasına rağmen bu tutarın ancak 500 TL'sinin indirimine konu olabileceği görülmektedir. İndirimde ücret matrahına öncelik verilirse bu tutarın 300 TL'si ücret matrahından, 200 TL'si ise ücretle ilişkilendirilmeksizin işveren tarafından ticari kazancın tespitinde gider olarak indirilebilecektir. İşveren tarafından indirilemeyen tutar ise ücret olarak vergilendirmeye tabi tutulacaktır.

Oransal sınırlamalar konusu anlatılırken de üzerinde durulduğu üzere kişilerin hem bireysel emeklilik sistemine ödedikleri katkı paylarını hem de şahıs sigortalarına yaptıkları sigorta primlerini brüt ücretleri üzerinden indirim konusu yapabilmektedirler. Yine ödenen katkı payı ve sigorta priminin toplamının brüt ücretin %10'u ve brüt asgari ücretin yıllık tutarı oranında indirimine konu olacağı belirtilmiştir.

4.1.3. Katkı Paylarının 3 aylık, 6 aylık ve Yıllık Ödenmesi Durumunda İndirilecek Tutarın Tespiti

Ekonomik durumu iyi olan ücretliler her ay katkı paylarını ödemek ve katkı payını ödediğine dair belgeyi alarak işverene ibraz etmek zahmetinden ödemelerini toplu olarak yapabilme olanağı ile kurtulabilmektedirler. Gelir vergisi genel tebliği uyarınca; katkı paylarının birkaç aylık veya yıllık dönemler itibariyle ödenmesi durumunda öncelikle yapılan bu ödemenin bir aylık tutarı belirlenir. Bir sonraki işlem her aya ait bulunan tutarın oransal ve miktar sınırlamaları kapsamında brüt ücret üzerinden indirime gidilir. Aylık olarak hesaplanan indirimine konu katkı payı tutarı, ödeme belgesinin işverene ibraz edildiği ayda dahil olmak üzere, ödemenin ilişkin olduğu izleyen aylarda ücretin matrahının belirlenmesinde dikkate alınır. Konu aşağıdaki örnekle daha net açıklanabilir (Türky, 2004a:183).

Örnek 5: İnşaat firmasında çalışan ücretli çalışmayan eşi adına yaptırmış olduğu bireysel emeklilik sözleşmesi için 1 Temmuz 2005- 30 Haziran 2006 dönemine ait bir yıllık 2400 YTL katkı payı tutarının tamamını 1 Temmuz 2005 tarihinde ödemiştir.

Örnekte görüldüğü üzere 1 yıllık katkı payı tutarı toplu olarak ödenmiştir. Burada belirtildiği üzere ilk yapılacak iş, ay başına düşen katkı payı tutarının hesaplanmasıdır. Örneğimizde aylık katkı payı tutarının 200 TL'dir. (2400/ 12 = 200). Bu aylık katkı payı tutarı çalışanın brüt ücretinin % 10'unu geçmemek şartı ile ücret matrahından indirebilecektir. Bu durumda 6 aylık katkı payı tutarı 2005 yılının Temmuz, Ağustos, Eylül, Ekim, Kasım, Aralık aylarında; 6 aylık katkı payı tutarı ise 2006 yılının Ocak, Şubat, Mart, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında oransal ve miktar sınırlamalarına uymak şartıyla brüt ücret matrahından indirilebilecektir. Yıllık brüt ücret sınırlaması da 2005 ve 2006 yılları için ayrı ayrı dikkate alınacaktır.

4.1.4. Aynı Anda Birden Fazla İşverenden Ücret Alan Çalışanın Ödediği Katkı Payının Ücret Matrahından İndirilmesi

Birden fazla işverenden ücret alan çalışan, kendisi, eşi ve küçük çocukları için ödediği katkı payını ait olduğu dönemde işverenlerden birine verecek ve ilgili işveren bu tutarı oransal ve miktar sınırlamaları içerisinde brüt ücret matrahından indirebilecektir. Ücretlinin ödeme belgelerini aynı anda birden fazla işverene vererek indirimden tekrar yararlanması ise mümkün değildir. Fakat çalışan kendisi için ödediği katkı payını gösteren belgeyi bir işverene, eşi veya küçük çocuklarını ise başka bir işverene ibraz edebilmektedir. Bu durumda her işveren oransal sınırlamayı kendi ödediği ücret için uygulayacaktır fakat asgari brüt ücret ile ilgili olan miktar sınırlaması ise bütün işverenler nezdinde dikkate alınacaktır (Türkey, 2004b:96).

4.1.5. Diğer Ücret Elde Edenlerin Ödedikleri Katkı Paylarının Durumu

Gelir vergisi kanunumuz diğer ücret geliri elde edenleri sıralamış ve bu kapsamdaki ücret gelirinun mevzuat kapsamındaki uygulaması farklı kılmiştir. Buna göre⁵;

- Kazançları basit usulde tespit edilen ticaret erbabı yanında çalışanlar.
- Özel hizmetlerde çalışan şoförler;
- Özel inşaat sahiplerinin ücretle çalıştırdığı inşaat işçileri;
- Gayrimenkul sermaye iradı sahibi yanında çalışanlar;
- Gerçek ücretlerinin tespitine imkân olmaması sebebiyle, Danıştayın müspet mütalasıyla, Maliye Bakanlığınca bu kapsama alınan,

Hizmet erbabının safi ücretleri takvim yılı başında geçerli olan ve sanayi kesiminde çalışan 16 yaşından büyük işçiler için uygulanan asgari

⁵ Gelir Vergisi Kanunu, md.64.

ücretin yıllık brüt tutarının %25'idir. Diğer ücretler için yıllık beyanname verilemeyeceği gibi, diğer gelirler nedeniyle beyanname verilmesi halinde de bu ücret gelirleri beyannameye dahil edilmeyecektir. Bu madde hükmünden gerçek usulde vergilendirilmeyen diğer ücretli hizmet erbabının kendisi, eşi ve küçük çocukları için ödemiş olduğu katkı payı tutarları ücret matrahından indirim konusu yapılamayacaktır.

4.1.6. Net Maaş Üzerinden Anlaşma Yapan Ücretlinin Ödediği Katkı Paylarının Durumu

Çalışanların yasal kesintilerin çokluğu ve mevzuatın karışık olması sebepleriyle işverenler ile net ücret üzerinden anlaşma yapmaları özel sektörde sık karşılaşılan bir durumdur. Bu durumda, işverenler net ücretin brüt tutarını bulup, vergi ve sigorta kesintileri gibi yasal kesintileri yaparak ücretliye net maaş ödemektedirler. Yasal kesintilerin işverenlerce karşılanması fakat çalışanların da ödedikleri katkı paylarının vergi avantajının ücretlerine yansıtılmalarını istemeleri, çalışan ile işveren arasında sorun oluşmasına sebebiyet vermektedir. Maliye Bakanlığı'na yansıyan buna benzer bir örnekte çalışanın, net ücret üzerinden bile olsa sınırlamalar dahilinde indirilen katkı payı tutarının vergi avantajından yararlanacağı sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka anlatımla katkı payının indiriminden sağlanan vergi avantajı çalışana aittir ve işverence yüklenilen vergi miktarında değişikliğe neden olmadığından ücretlinin net maaşına yansıtılmalıdır (Türkey, 2004b:113).

4.2. Gelirlerini Beyanname İle Beyan Edenlerin Durumu

Gelişen dünya ile birlikte, vergi sistemleri de bu gelişmeden etkilenmiş, artık günümüzde vergi sistemleri çoğunlukla mükellefe güven ilkesine dayalı beyan esasına dayanmaktadır. Ülkemiz vergi sistemi de beyan esasını benimsemiştir. Beyan esasını, mükelleflerin belirli bir dönemde vergilemeye konu tüm unsurları kendi beyanları çerçevesinde vergi idarelerine bildirmeleri ve bu beyan üzerinden vergi tarh ve tahakkuk işlemlerinin gerçekleştirilerek verginin ödenmesi aşamasına gelinmesini belirtmektedir.

Gelir Vergisi Kanunumuzun 89. maddesinin birinci bendinde beyan esasına göre vergi ödeyen mükelleflerin bireysel emeklilik sistemine ödedikleri katkı paylarının ve şahıs sigortalarına ödedikleri primlerin beyan edilen gelirden nasıl indirileceği aktarılmıştır. Bu maddeye göre; Beyan edilen gelirin % 10'unu (bireysel emeklilik sistemi dışındaki şahıs sigorta primleri için, beyan edilen gelirin % 5'ini) ve asgari ücretin yıllık tutarını aşmamak şartıyla, mükellefin şahsına, eşine ve küçük çocuklarına ait hayat, ölüm, kaza, hastalık, sakatlık, analık, doğum ve tahsil gibi şahıs sigorta primleri ile bireysel emeklilik sistemine ödenen katkı payları (sigortanın veya emeklilik sözleşmesinin Türkiye'de kâin ve merkezi Türkiye'de bulunan bir sigorta veya emeklilik şirketi nezdinde akdedilmiş olması, prim ve katkı tutarlarının gelirin elde edildiği yılda ödenmiş olması ve ücret geliri elde edenlerin ücretlerinin safi tutarının hesaplanması sırasında ayrıca indirilmemiş bulunması şartıyla, eşlerin veya çocukların ayrı beyanname

vermeleri halinde, bunlara ait prim ve katkı payları kendi gelirlerinden) indirilir. Bakanlar Kurulu bu bentte yer alan oranları bir katına kadar artırmaya ve belirtilen haddi asgarî ücretin yıllık tutarının iki katını geçmemek üzere yeniden belirlemeye yetkilidir. Kanun maddesinden anlaşıldığı üzere oransal sınırlamalar ve miktar sınırlamalarında ücretli olarak çalışanların durumundan farkı yoktur. Bu maddede önemli olan husus tevkif suretiyle vergilendirilmiş ücret gelirleri için yıllık beyanname veren mükelleflerin ödemiş oldukları prim ve katkı paylarını yıl içinde ücretlerinin safi tutarının tespitinde indirim konusu yapmaları halinde, ayrıca ikinci defa yıllık beyanname indirim konusu yapmalarının mümkün olmamasıdır (Türkey, 2004b:147).

4.2.1. Bireysel Emeklilik Katkı Payının Ticari Kazanç Sahibi Mükellef Tarafından Ödenmesi

Gelirini yıllık beyanname ile beyan eden mükelleflerin ödedikleri katkı paylarını hangi oranlar dahilinde indirim konusu yapılacağı yukarıda belirtilmiştir. Bununla birlikte mükelleflerin beyan ettikleri gelirler ile gelir vergisi matrahı, beyannamedeki bağış, yardım indirimi ve geçmiş yıl zararlarının mahsup edilmesi sebebiyle farklılık gösterebilmektedir. Fakat böyle bir durumda indirilebilecek sigorta primi veya katkı paylarının tespitinde esas alınacak gelir, bu indirim ve geçmiş yıl zararlarının toplamından önceki tutardır (Tekin, 2004:103).

Aşağıdaki örnekle bu konu açıklanmıştır.

Örnek 6: Dayanıklı tüketim malları ticareti ile uğraşan Bay A 2003 yılı içinde 20.000 TL ticari kazanç elde etmiştir. Bay A'nın 2002 yılındaki zararı ise 7.000 TL'dir. Bay A 2003 yılı içerisinde kendisi ve eşine ait bireysel emeklilik sistemine 2.000 TL katkı payı ödemiştir.

Ticari Kazanç	20.000 TL
Katkı Payı Tutarı	2.000 TL
Beyan Edilen Gelirin %10'u	2.000 TL
Asgari Ücretin Yıllık Tutarı (2003 yılı için)	3.672 TL
İndirilebilecek Katkı Payı Tutarı	2.000 TL
Geçmiş Yıl Zararı	7.000 TL
Gelir Vergisi Matrahı	11.000 TL

Örnekten anlaşılacağı üzere indirilecek katkı payı tutarı hem indirim ve zarardan önce beyan edilen gelirin %10'unu hem de 2003 yılı için geçerli asgarî ücretin yıllık tutarını aşmamaktadır. İndirime konu katkı payı tutarının hesaplanmasında geçmiş yıl zararlarının mahsup edilmesinden önceki beyan edilen gelir üzerinden gerçekleştirildiğine dikkat etmek gerekmektedir. Burada önemli olan diğer bir husus ticari kazancın kar toplamı anlamında kullanıldığıdır. Geliri basit usule göre tespit edilenler için kar toplamı esas alınmaktadır.

4.2.2. Bireysel Emeklilik Katkı Payının Serbest Meslek Sahibi Mükellef Tarafından Ödenmesi

Yıllık beyanname ile elde ettiği geliri beyan eden serbest meslek sahibi kişilerin ödedikleri katkı payı ve primlere ilişkin indirimde de oransal ve miktar sınırlamaları geçerliliğini korumaktadır. Burada belki de karışıklığa sebep olabilecek unsur serbest meslek kazancının yanında başka bir gelir unsurundan da kazanç sağlanması veya zarar edilmesidir. Aşağıdaki örnekte ticari faaliyetinden kazanç, serbest meslek faaliyetinden ise zarar eden yıllık beyanname veren bir mükellefin yıllık beyannamesinde indirimde konu olan katkı payı tutarının nasıl hesaplandığını görülmektedir (Arslan, 2005:28).

Örnek 7: 2005 yılında ticari faaliyeti 40.000 TL kar ve serbest meslek faaliyeti 10.000 TL zarar ile sonuçlanan bir mükellefin 2005 yılı içerisinde indirebileceği katkı payı ve prim tutarları aşağıdaki gibi olacaktır.

Beyan Edilen Gelir(40.000 - 10.000)	30.000 TL
Yıllık Ödenen Katkı Payı Tutarı	2.500 TL
Şahıs Sigorta Primleri	400 TL
Küçük Çocukları Adına Şahıs Sigorta Ödemesi	1.000 TL
Yıllık Asgari Ücret Toplamı (2005 Yılı için)	5.384 TL
Beyan Edilen Gelirin %10'u	3.000 TL

Örnekte belirtildiği üzere beyan edilen gelir mükellefin elde ettiği ticari kazançtan serbest meslek faaliyeti zararının düşülmesiyle 30.000 TL bulunmuştur. Örneğimizde mükellef hem bireysel emeklilik sistemine hem de şahıs sigorta sistemine yıllık belirli bir tutar ödemektedir. Bu durumda indirimde konu olacak tutar %10 ve asgari ücretin yıllık tutarıyla sınırlı olacaktır. Kişinin katkı payı ve prim ödemesi toplamı beyan edilen gelirin %10 'u olan 3.000 TL 'yi aşmış olsa da indirilebilecek azami tutar 3.000 TL olacaktır.

4.2.3. Bireysel Emeklilik Katkı Payının Gayrimenkul Sermaye İradı Elde Eden Mükellef Tarafından Elde Edilmesi

Gayrimenkul sermaye iradı elde eden ve gelirini yıllık beyanname ile beyan eden mükellefin yıl içerisinde ödediği katkı payı ve prim tutarlarının beyan edilen gelirden indirilmesi yine aynı oransal ve miktar sınırlamasına bağlı kalınarak aşağıdaki ayrıntılı örnekte gözlemlenebilir: Burada önemli olan husus beyana tabi geliri sadece gayrimenkul sermaye iradı olanların oransal sınırlamada esas alınacak gelirinin safi gelir olduğudur (Türkay, 2004a:176).

Örnek 8: Bayan H, 2004 yılında Ankara'daki evinden elde ettiği 20.000 TL'lik kira gelirini beyan etmiş ve götürü gider usulünü seçmiştir. Bayan H, kendi adına yıllık 2.000 TL bireysel emeklilik, küçük çocuğu adına ise yıllık 1.800 TL hayat sigorta primi ödemektedir. 2004 yılı için geçerli mesken kira geliri istisnası ise, 1.800 TL'dir.

Gayrimenkul Sermaye İradı	20.000 TL
Mesken İstisnası	1.800 TL
İstisna Sonrası Kalan Tutar	18.200 TL
%25 Gider Usulü(18.200 X %25)	4.550 TL
Gider Sonrası Kalan Tutar (18.200- 4.550)	13.650 TL
Bireysel Emeklilik Katkı Payı Tutarı	2.000 TL
Şahıs Sigorta Prim Ödemesi	1.200 TL
Toplam Katkı Payı ve Prim Ödemesi	3.200 TL
Beyan Edilen Gelirin %10 'u (13.650X %10)	1.365 TL
İndirim Konusu Yapılacak Katkı Payı ve Prim Toplamı	1.365 TL
İndirim Konusu Yapılmayan Katkı Payı ve Prim Toplamı	1.835 TL

Örnekte görüldüğü üzere beyan edilen gelire istisna uygulandıktan ve götürü gider hesaplandıktan sonra bulunan safi irat üzerinden indirim konu katkı payı ve prim tutarları hesaplanmaktadır. Bu durumda ancak safi gelirin %10'u olan 1365 TL'lik katkı payı ve prim ödemesi indirim konu olabilecek geri kalan 1.835 TL'lik bölüm ise oransal sınırlamayı aştığı için indirim konu olamayacaktır.

5. BİREYSEL EMEKLİLİK ŞİRKETLERİ TARAFINDAN KATILIMCILARA YAPILAN ÖDEMELERİN VERGİLENDİRİLMESİ VE İSTİSNA UYGULAMALARI

Bu başlık altında çeşitli sebeplerle bireysel emeklilik sisteminden ayrılan katılımcılara emeklilik şirketi tarafından yapılacak ödemelere uygulanacak vergiler ve istisna uygulamaları incelenecektir.

5.1. Katılımcılara Yapılan Ödemelerin Vergilendirilmesi

Bireysel emeklilik sistemi kişilere emeklilik dönemlerinde ek katkı sağlayacak, katkı paylarının fonlama yöntemiyle değerlendirildiği uzun dönemli olarak düşünülmüş kapsamlı bir süreci ifade etmektedir. Fakat aynı zamanda 4697 sayılı kanunun isminden de anlaşılacağı üzere sistem yatırım amaçlı da düşünülebilmektedir. Diğer bir ifade ile sistem asıl amaç olarak emekliliği bünyesinde barındırır da emekliliğe gitmeyen kısa, orta ve uzun vadeli yatırım aracı olarak katılımcılara hizmet verebilmektedir. Bu bağlamda bireysel emeklilik sisteminden ayrılma şu üç şekilde gerçekleşmektedir (Saraçoğlu, 2004a:107).

- Katılımcının vefat etmesi
- Katılımcının sürekli iş göremez hale gelmesi
- Katılımcının emekliliğe hak kazanmadan kendi isteği ile sistemden ayrılması

Yukarıda sayılan üç durumda da emeklilik hesabı kapatılmakta, fondaki birikimler katılımcıya yada lehdarına ödenmektedir. Bireysel emeklilik şirketi, katılımcı veya lehdarın ödeme talebini 7 gün içinde yerine

getirmelidir. Aksi halde şirket ihtara gerek kalmadan mütemerrit hale gelecek ve katılımcının dahil olduğu fonun son aylık getirisinin 2 katı kadar temerrüt faizi ödemek zorunda kalacaktır. Gelir vergisi kanunumuzun 4697 sayılı kanunla değiştirilen 15.maddesine göre;

-Tüzel kişiliği haiz emekli sandıkları, yardım sandıkları ile emeklilik ve sigorta şirketleri tarafından;

-On yıl süreyle prim, aidat veya katkı payı ödemedi ayrılanlara yapılan ödemeler,

-On yıl süreyle katkı payı ödemiş olmakla birlikte bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazanmadan ayrılanlar ile diğer sandık ve sigortalardan on yıl süreyle prim veya aidat ödeyenlere ve vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemeler,

-Bireysel emeklilik sisteminden emeklilik hakkı kazananlar ile bu sistemden vefat, maluliyet veya tasfiye gibi zorunlu nedenlerle ayrılanlara yapılan ödemeler, menkul sermaye iradı olarak kabul edilmiştir.

Kanunun bu maddesinden anlaşılacağı üzere bireysel emeklilik şirketleri tarafından katılımcılara yapılan ödemeler, menkul sermaye iradı olarak vergiye tabi tutulacaktır. Vergileme stopaj usulü ile yapılacak olup, katılımcılar kendilerine yapılan bu ödemeler için beyanname vermeyeceklerdir (Baklaya, 2004:106).

5.2. Katılımcılara Yapılan ve Menkul Sermaye İradı Sayılan Ödemelerde İstisna ve Vergi Tevkifat Uygulamaları

Bireysel emeklilik şirketlerince katılımcılara yapılan ödemelerin menkul sermaye iradı olarak vergilendirileceğine değinmiştik. Bununla birlikte, aslında bireysel emeklilik sisteminin cazibesi şüphesiz ki vergilemeden önceki istisna tutarlarıdır. Bu uygulama ile devlet, vergi gelirlerinden bireysel emeklilik sistemine katılımı arttırmak amacıyla feragat etmektedir.

İstisna tutarları sistemde kalış süresi ile ilişkilendirilmiş sistemde daha fazla kalan hatta emekli olan kişilerin istisnadan elde ettikleri fayda arttırılmış böylelikle sistemin emeklilik ayağı vergisel boyutla güçlendirilmiştir. Diğer yandan devlet sistemden isteğe bağlı erken ayrılanları yine süre sınırlamasına bağlı olarak vergi tevkifatı uygulayarak bir bakıma cezalandırma yoluna başvurmuştur. İstisna ve vergi tevkifatı oranları şu şekildedir (Saraçoğlu, 2004b:161).

Sisteme 10 yıl katkı payı ödemiş ve emekliliğe hak kazanmış ve ömür boyu aylık ödemesi anlaşmasına varılmışsa, katılımcıya yapılacak ödemelerin tamamı vergiden istisna edilmiştir. Emekliliğe hak kazanılmış, fakat birikimler toplu olarak alınmak isteniyorsa, birikimlerin %25 vergi dışında tutulmakta, geri kalan %75'lik kısım tevkifat yoluyla %5 vergiye tabi tutulmaktadır. Burada toplam vergi yükü %3.75 olarak gerçekleşmektedir. 10 yıl sistemde kalmış fakat 56 yaşını doldurmuş diğer bir anlatımla emekliliğe hak kazanamamış katılımcıların sistemden ayrılmaları durumunda, tüm birikimleri üzerinden %10 oranında vergi tevkifatı

yapılmaktadır 10 yıl dolmadan ayrılanların ise, tüm birikimleri üzerinden % 15 oranında vergi tevkifatı yapılmaktadır. Vefat, maluliyet ve tasfiye gibi zorunlu sebeplerden ayrılanlar ise emekliliğe hak kazanmış katılımcıların tabi olduğu kurala bağlanmıştır. Diğer bir anlatımla bu hallerde, birikimlerin %25 vergiden istisna tutulmuş geri kalan kısım ise %5 oranında vergiye tabi tutulmuştur.

Tablo 1: Katılımcılara Yapılan Ödemelerdeki Muafiyet ve Stopaj Uygulamaları

DURUM	MUAFİYET	GELİR VERGİSİ STOPAJI
Sistemde 10 yıl kalan ve 56 yaşını dolduranlar	25%	5%
Sistemden ölüm, maluliyet gibi zorunlu sebeplerden dolayı ayrılanlar	25%	5%
Sistemde 10 yıl kalan fakat 56 yaşını doldurmadan ayrılanlar	YOK	10%
Sistemde 10 yıl kalmadan ayrılanlar	YOK	15%
Ömür Boyu Aylık Sözleşmesi (En Avantajlı Durum)	YOK	YOK

Kaynak: Mustafa Su, “Şeffaf, Güvenilir, ve Avantajlı Bir Emeklilik Sistemi”, Finans-Politik& Ekonomik Yorumlar, Kasım-2003, Sayı:476, s.50

Tablo(1) den de görüldüğü üzere vergisel anlamda en avantajlı durum ömür boyu aylık sözleşmesi ile emekliliğe hak kazanılmasıdır. Bu durumda emekli aylığı alacak olan katılımcının düzenli aldığı bu tutarlar vergi dışı tutulacaktır. Emeklilikte toplu ödemelerde ise vergi yükü %3.75 oranına tekabül etmektedir. Katılımcının 10 yıl katkı payı ödediği halde emeklilik hakkını kazanmadan sistemden ayrılması halinde ise istisna uygulanmak yerine %10 oranında vergi tevkifatı yapılmaktadır. Bu oran 10 yıldan önce sistemden ayrılanlarda %15'e çıkmaktadır. Bunun nedeni, sistemde katılımcıları daha uzun süre tutmak isteğinde yatmaktadır (Erol ve Yıldırım, 2005:46). Vergi istisnalarını örnekler ile açıklamak konunun anlaşılmasını kolaylaştıracaktır:

Örnek 9 (Durak, 2005b:152): Bireysel emeklilik sistemine 12 yıl katkı payı ödemesi yapan 60 yaşındaki Bay C ve 54 yaşındaki Bay D birikimlerinin tamamını almak istemektedirler. Her ikisinin de birikim tutarları 80.000'er TL'dir. Bu durumda bu kişiler üzerindeki vergi yükleri aşağıdaki gibi olacaktır:

Bay C'nin Durumu

Birikim Toplamı	80.000 TL
İstisna Tutarı (%25 İstisna)	20.000 TL
Tevkifat Matrahı	60.000 TL
Tevkifat Oranı	5%
Tevkifat Tutarı	3.000 TL
Vergi Yüğü	% 3.75

Birikim Toplamı	80.000 TL
İstisna Tutarı	-
Tevkifat Matrahı	80.000 TL
Tevkifat Oranı	10%
Tevkifat Tutarı	8.000 TL
Vergi Yüğü	10%

Yukarıda oluşturulan örneklerden anlaşıldığı gibi Bay C ve D üzerindeki vergi yükleri, ödeme süreleri ve birikimleri aynı olmasına rağmen değişikliğe uğramıştır. Bunun en önemli sebebi Bay C'nin emekliliğe hak kazanması sonucu %25 oranında bir istisna elde etmesidir. Örnekte dikkat edilecek olursa her iki kişinin süre ve birikim konularında bir denkliliğe sahip oldukları görülmektedir. Fakat burada önemli olan husus Bay C'nin emekliliğe hak kazanmış(10 yıl- 56 yaş) olmasına rağmen Bay D'nin bu hakkı kazanamamış olmasıdır. Bu durumdan ötürü Bay D istisna hükümlerinden yararlanamamakta birikimleri üzerinden % 10 oranında vergi tevkifatına tabi olmaktadır.

Örnek 10: Bireysel emeklilik sistemine 2002 yılında giren ve sistemden 2007 yılında ayrılan Bay A'nın birikimlerinin toplamı 50.000 TL'dir. Bu bilgiye göre Bay A'nın birikimleri üzerinden yapılacak vergi tevkifatı aşağıdaki gibi olacaktır.

Katılımcının Birikimi	50.000 TL
İstisna Tutarı	-
Tevkifat Oranı	15 %
Tevkifat Tutarı	7.500 TL
Katılımcıya Ödenecek Net Tutar	42.500 TL

Görüldüğü üzere Bay A, sistemde 10 yıldan önce ayrıldığı için %15 oranında vergi tevkifatına tabi olmaktadır. Bu durumda katılımcının birikimlerinden 7.500 TL'lik bölüm vergi olarak kaynaktan kesilmektedir.

Bu bilgilerden hareketle örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bireysel emeklilik sisteminin vergilendirilmesi ışığı altında incelediğimiz üzere devlet hem istisnalar ve indirimleri ile sistemi olumlu olarak desteklemiş hem de sistemden erken ayrılmaları cezalandırmıştır. Bu bağlamda bir anlamda devlet kişilerin ödedikleri katkı paylarının brüt ücretlerinden indirdikleri oranda kazandıkları tutarları, erken ayrılmayla birlikte toplu olarak tevkifat yoluyla geri almaktadır. Fakat adı geçen cezalandırma yanlış anlaşılmalara sebebiyet vermemelidir. Çünkü sistem emeklilik ayağı daha kuvvetli başka bir anlatımla bireylere emekliliklerinde ek gelir sağlayacak bir yapılanmayı belirtmektedir. Tevkifat yoluyla vergi kesintileri bireyleri bir bakıma bu sistemi emeklilikte ek gelir sağlama yolu olarak düşünmelerini sağlamaya yöneliktir.

SONUÇ

Türkiye’de gelişen fakat yeni sayılabilecek alternatif bir sosyal güvenlik yapılanmasını oluşturan bireysel emeklilik sistemi; katılımcı sayısını arttırmak, sistemin hızlı gelişimini sağlamak, sistemden beklenen faydayı maksimum düzeye çıkarmak vb nedenlerle vergisel avantajlarla desteklenmiştir. Sistemin uygulandığı diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de sistemin cazibesi, ödenen katkı paylarının belirli kısmının katılımcının ödediği vergi matrahında indirim olarak kabul edilmesinde yatmaktadır. Diğer bir anlatımla kişiler tüm ekonomik ilişkilerde olduğu gibi bireysel emeklilik sisteminde de ödedikleri tutarlarda belli imtiyazları ön plana almaktadırlar.

Vergi indirimleriyle desteklenen sistem kısaca iki yönden güçlendirilmektedir. Birincisi emeklilik şirketlerine sağlanan vergisel avantajlardır ki, sisteminin çalışması için gereken şirketlerin kurulması ve gelişmesi için büyük önem arz etmektedir. İkinci destekleme katılımcıların katkı payı ödemeleri sırasında katkı paylarının vergi indirimi olarak matrahtan düşülebilmesine imkan sağlayan uygulamadır. Bu uygulamada katılımcının emeklilik sözleşmesi için ödediği katkı payı tutarının, yıllık asgari ücretin brüt tutarını aşmadan, katılımcının aylık brüt ücretinin %10 tutarındaki kısmının matrahtan indirimi söz konusudur. Örneğin 1000 TL gelir sahibi kişi 100 TL’lik aylık katkı payı tutarının tamamı indirim olarak gösterebilecektir. Çünkü yıllık katkı payı toplamı diğer kıstas olan yıllık brüt ücret tutarının altında kalmaktadır.

Sistemin vergisel avantajla desteklenmesi vergiden muaf bir uygulama anlamına gelmemelidir. Bu konuda katılımcıların ödedikleri ve sistemde değerlendirdikleri katkı paylarının kendilerine ödenmesi sırasında kaynaktan kesme suretiyle vergi alındığı hatırlatmakta yarar vardır. Kısaca katılımcının on yılını doldurmadan ayrılması durumunda %15, 56, yaşını doldurmadan ayrılması durumunda %10, belirtilen yaşı doldurması halinde %3.75 oranındaki vergi stopaj şeklinde kesilmektedir. Ömür boyu gelir sözleşmesi düzenlenmesi halinde ise katılımcıdan vergisel bir kesinti yapılmamaktadır.

Vergisel açıdan belirtilen önemli uygulamalarıyla bireysel emeklilik sisteminin katılımcı açısından daha cazip hale getirilmeye çalışıldığı açık olarak gözlemlenmektedir. Önem arz eden konu ise bu faydanın tam ve doğru olarak araçlar tarafından katılımcılara aktarılmasıdır. Maalesef ki bu aşamada kimi araçların tam bilgilendirme durumunda kısmen eksikliklere yer verdikleri söylenebilir. Vergi indirimlerini aktaran araçların çoğu zaman katılımcılara uygulanacak stopaj oranlarını söylemekten kaçındıkları veya sistemden on yıl önce ayrılmayın ki daha olumlu olsun şeklindeki kapalı demeçleri bilgilendirmelerde birçok sorunlara sebebiyet vermektedir. Yine birçok katılımcının vergi indirimlerinden tam olarak haberdar olmadıkları veya indirim aşamasında bir takım sorunlarda karşılaştıkları gözlemlenmiştir.

Bireysel emeklilik sisteminin stopaj uygulamaları sırasında kişileri sisteme girmek konusunda ikileme düşürdüğü bir gerçektir. Katkı payı tutarının toplamı üzerine uygulanan oranlar ciddi gelir kaybı olarak düşünülebilmektedir. Örneğin sistemde iki yıl kalan ve aylık 100 TL ödeyen bir katılımcının iki yılsonundaki toplam katkı payı tutarı olan 2400 TL üzerinden 360 TL vergi kesintisi yapılmaktadır. Bu dönemde fonun getirisinin düşük kalması kişiye net ödediğinin altında bir tutarının geri ödenmesini neden olacaktır. Şirketlerin çoğunun uyguladığı giriş aidatının ertelenmesi ile bu tutardan giriş aidatının da kesilmesiyle katılımcı ödemiş olduğunun çok altında bir miktarla sistemden ayrılacaktır.

Esas itibarıyla sistemin asıl amacının uzun vadeli yatırım ve daha iyi imkânlarla emeklilik olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Diğer yandan katkı payını tam olarak vergiden indiren bir katılımcının elde ettiği bir vergi avantajı da olduğu unutulmamalıdır. Yine de kişilerin kazandıklarından çok kaybettiklerini ön plana aldıkları düşünüldüğünde, vergi stopajlarının yüksek oluşu veya verginin kazanç üzerinden alınması gerektiği konusu sorgulanmalıdır. Bireysel emeklilik sisteminin vergilendirilmesi konusunda aktarılanlar ışığında öneriler kısaca şu şekilde sıralayabilir:

Vergi stopajlarının özellikle kısa-orta vadeli katılımcıların sistemden ayrılmak istemeleri durumunda da katkı payı toplamı üzerinden alınması sistemin teşvik edici yönünü azaltmaktadır. Katılımcıların çoğunun sisteme girmek konusunda ikileme düşüğü konu olan vergi stopaj oranlarının, uzun vadeli yatırım düşüncesine zarar vermeden kısmen indirilmesi veya getiri üzerine uygulanması üzerinde çalışılmalıdır. Bireysel emeklilik araçlarının vergisel düzenlemeleri katılımcılara tam olarak aktarmaları sağlanmalıdır. Bu konuda emeklilik sistemlerinin sosyal sorumluluk anlayışını ön plana almaları gerekmektedir. Devlet bilgilendirici yönünü ön plana çıkarmalı, yazılı, sözlü, görsel medyayı kullanarak katılımcılara ilk elden sistemin vergi avantajlarını ve vergi stopajlarını aktarmalıdır. Ülkenin ekonomik yapısı finansal krizlere dirençli hale getirilmeli, vergi sistemi konjonktürel hareketlere göre esnek hale getirilmelidir. Örneğin sistemin destek görmesi gerektiği durumlarda bakanlar kuruluna vergi indirim miktarlarının artırma yönünde tanınan yetkinin kullanılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

1. AHKEMOĞLU, Ahmet (2004), “Vergi Matrahının Tespitinde Bireysel Emeklilik Katkı Payları ve Şahıs Sigorta Primlerinin İndirimi”, *Vergi Dünyası*, Sayı:277.
2. ARSLAN, Mehmet(2005), “Bireysel Emeklilik Sistemine Yönelik Vergi Avantajları- II”, *Yaklaşım Dergisi*, Yıl: 13. Sayı: 150.
3. BAKLAYA, Vahap(2004), “Hayat Sigortalarına Ait Ödemeler ve Bireysel Emeklilik İle İlgili Ödemeler Yönünden Gelir Vergisi Kanunu’nda Yapılan Değişiklikler”, *Vergi Dünyası*, Sayı: 274.
4. BİLGÜTAY, Yaşar(2003), “Bireysel Emeklilikte Vergi Uygulamaları”, *Finans- Politik& Ekonomik Yorumlar*, Sayı 476.
5. ÇITAK, Serdar(2003), “Safhalar Yönünden Bireysel Emeklilik Sistemine Sağlanan Vergi Teşvikleri”, *Finans- Politik & Ekonomik Yorumlar*, Sayı: 476.
6. DEMİRCİ, Azmi(2003), “Bireysel Emeklilik Sisteminden ve Özel Şahıs Sigortaları ile Emekli ve Yardım Sandıklarından Sağlanan Gelirlerin Vergilendirilmesi”, *Vergi Dünyası*, Sayı: 259.
7. DURAK, Gündoğan(2005a), “Bireysel Emeklilik Katkı Payları İle Sigorta Primlerinin Gelir Vergisi Matrahından İndirilmesi ve Özellikli Durumlar”, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, Sayı:23.
8. DURAK, Gündoğan(2005b), “Bireysel Emeklilik Sisteminde Katılımcılara ve Emeklilik Şirketlerine Sağlanan Vergisel Avantajlar”, *Vergi Dünyası*, Sayı: 286.
9. EKİN, Nusret, ALPER, Yusuf ve AKGEYİK, Tekin(1999), *Türk Sosyal Güvenlik Sistemi’nde Arayışlar: Özelleştirme ve Yeniden Yapılanma*, İTO Yayınları, İstanbul.
10. EROL, Ahmet ve A.Ercan YILDIRIM(2005), “Bireysel Emeklilik Sisteminin Vergisel Boyutuna İlişkin Değerlendirme ve Öneriler”, *Yaklaşım*, Yıl: 13.Sayı: 154.
11. EROL, Ahmet ve A.Ercan YILDIRIM(2004a), “Bireysel Emeklilik Şirketlerinin ve Aracılarının BSMV Karşısındaki Durumları”, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, Sayı:5.
12. EROL, Ahmet ve A.Ercan YILDIRIM(2004b), *Tüm Yönleriyle Bireysel Emeklilik Sistemi*, 2.Baskı, Yaklaşım Yayınları, Ankara. 2004.
13. KOLOTOĞLU, Olcay(2006), “Sigorta Primleri ve Bireysel Emeklilik Katkı Paylarının İndirim Şartlarının Değerlendirilmesi”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 211.
14. MANDAL, Sezai(2005), “Şahıs Sigorta Primleri İle Bireysel Emeklilik Katkı Paylarının Gelir Vergisi ve Sosyal Sigortalar Kanunu Kapsamında İzahı ve Değerlendirilmesi- III”, *Yaklaşım*, Yıl: 13. Sayı: 150.

15. PİRİŞTİNİ, Ali Türker(2005), “Bireysel Emeklilik Sistemi ve Şahıs Sigortaları İçin Ödenen Katkı Payı ve Primlerin Gelir Vergisi Matrahı Hesaplamasında İndirimi ve Uyulması Gereken Son Esaslar”, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, Sayı:24.
16. SARAÇOĞLU, Fatih(2004a), “Bireysel Emeklilik Sisteminden Ayrılanlara Yapılan Ödemeler ve Vergi Uygulamaları”, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, Sayı:9.
17. SARAÇOĞLU, Fatih(2004b), “Bireysel Emeklilik Sisteminin Sağladığı Vergi Avantajları”, *Vergi Sorunları*, Sayı:189.
18. SU, Mustafa(2003), “Şeffaf, Güvenilir ve Avantajlı Bir Emeklilik Sistemi”, *Finans- Politik& Ekonomik Yorumlar*, Sayı:476.
19. TEKİN, Cem(2004), “İndirilebilecek Şahıs Sigorta Primleri ve Bireysel Emeklilik Katkı Payları”, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, Sayı:3.
20. TÜRKAY, İmdat(2005), *Bireysel Emeklilik ve Şahıs Sigorta Primlerinin Vergilendirilmesi*, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara.
21. TÜRKAY, İmdat(2004a), “Ücret Matrahının Tespitinde İndirim Konusu Yapılacak Şahıs Sigorta Primleri İle Bireysel Emeklilik Katkı Paylarının Belgelendirilmesi ve Hesaplanması- I”, *Vergici ve Muhasebeci İle Diyalog*, Sayı:196.
22. TÜRKAY, İmdat(2004b), “Ücret Matrahının Tespitinde İndirim Konusu Yapılacak Şahıs Sigorta Primleri İle Bireysel Emeklilik Katkı Paylarının Belgelendirilmesi ve Hesaplanması- II”, *Vergici ve Muhasebeci İle Diyalog*, Sayı:196.
23. UYANIK, Atilla(2003), “Bireysel Emeklilik Fonlarının ve Katılımcıların Vergilendirilmesi”, *Vergici ve Muhasebeciyle Diyalog*, Sayı: 187.
24. YAŞAR, Bilkutay(2003), “Bireysel Emeklilikte Vergi Uygulamaları”, *Finans-Politik&Ekonomik Yorumlar*, Sayı:476.